

Stališče Focusa, društva za sonaraven razvoj do predloga evropske uredbe o dostopnosti določenih vrst blaga in proizvodov, povezanih s krčenjem in degradacijo gozdov, na trgu Unije in njihovem izvozu iz Unije ter o razveljavitvi Uredbe (EU) št. 995/2010.

Evropska komisija je 17. novembra 2021 objavila predlog uredbe, ki se ukvarja z uvozom in izvozom določenega blaga (govedine, kakava, kave, palmovega olja, soje in lesa) ter proizvodov v in iz Evropske unije, povezanega z deforestacijo in degradacijo gozdov. V skladu s predlogom Komisije je **cilj uredbe zmanjšati porabo blaga povezanega z uničevanjem gozdov ter povečati povpraševanje po blagu in izdelkih, ki so bili proizvedeni na način, da se zaradi njihove proizvodnje ni uničil gozd.** To bi pripomoglo k zmanjšanju emisij toplogrednih plinov, povečanju odpornosti na podnebne spremembe in zmanjšanju človekovega vpliva na biotsko raznovrstnost.

Po uredbi bodo morali vsi gospodarski subjekti, ki izvajajo uvozno-izvozno dejavnost¹ in trgovci² (razen trgovci v kategoriji malih in srednje velikih podjetij), ki delujejo na evropskem trgu, pred uvozom blaga in izdelkov iz držav, kjer množično izsekavajo

¹ V uredbi »operator«: vsaka fizična ali pravna oseba, ki v okviru trgovske dejavnosti da v promet na trg EU blago in izdelke, ali to blago izvažajo iz trga EU.

² Trговец je vsaka fizična ali pravna oseba (razen operaterjev) v dobavni verigi, ki v okviru trgovske dejavnosti na trgu EU ponuja blago in izdelke.

gozdove, najprej dokazati, da proizvodnja le-tega ni povzročila uničevanja gozdov. Enako bo veljalo za izvoz tega blaga iz trga EU.

Podjetja bodo morala vzpostaviti »sisteme dolžne skrbnosti« (ang. due diligence) za spremljanje, obravnavanje in blaženje negativnih vplivov proizvodnje blaga na gozdove v državah proizvajalkah. Sistem dolžne skrbnosti bo veljal za celotno dobavno verigo blaga ali izdelka, torej za vsako posamezno surovino in za vsakega posameznega dobavitelja. Uredba bo veljala za vsa podjetja, ki delujejo na evropskem trgu in ne le za podjetja s sedežem v EU.

Dolgo pričakovano zakonodajo na tem področju **v Focusu vsekakor pozdravljamo, a menimo, da vsebuje precej vrzeli in zato ne bo dovolj učinkovita, da bi zaščitila svetovne gozdove in ljudi, ki tam živijo.** Skrbi nas, da uredba v trenutni obliki kaže predvsem na željo EU, da »očisti« svoje dobavne verige, ne pa zares zmanjša stopnjo deforestacije in degradacije gozdov na svetovni ravni.

Naloga držav članic in Evropskega parlamenta je, da uredbo zaščitijo pred tem, da bi z lobiranjem interesnih skupin popolnoma zvođenela, obenem pa jo izboljšajo, da bo postala to, kar je njen osnovni namen: **učinkovito orodje, s katerim bo EU prevzela vodilno vlogo v boju proti uničevanju gozdov svetovnega pomena.**

Vlado Republike Slovenije pozivamo, naj bo v svojem stališču do predlagane uredbe **ambiciozna in zahteva okrepitev predloga z zapolnitvijo vrzeli.**

/ Pomembni pozitivni elementi uredbe:

Certifikacijske sheme: Podjetja bodo certifikacijske sheme lahko uporabila kot del ocene tveganja, a te ne bodo smele nadomestiti vzpostavitve sistema dolžne skrbnosti. Transparentnosti in sledljivosti ne zagotavljajo vse certifikacijske sheme.³ Veliko je primerov, ko so se sheme izkazale za neuspešne pri preprečevanju deforestacije in kršitev človekovih pravic.¹

Ni razlikovanja med nelegalno in legalno deforestacijo: Tropski pragozd je pomemben za celotno človeštvo. Za Amazonijo je točka preloma postavljena pri 20 % oz. 25 % izsekanega gozda – če se izseka več gozda, se zna zgoditi, da bomo prišli do točke brez vrnitve – Amazonija bi se izsušila, spremenila bi se v savano. To bi pomenilo dodatno okrepitev svetovne podnebne krize, saj amazonski pragozd skladišči ogromne količine ogljikovega dioksida, sprostitvev le-tega v ozračje pa bi imela hitre in katastrofalne posledice za globalno podnebno stabilnost. Deforestacija je globalni problem in prav je, da uredba ne razlikuje med legalnim ali nelegalnim uničevanjem gozdov.

Gradnja na FLEGT: Akcijski načrt EU za izvrševanje zakonodaje, upravljanje in trgovanje na področju gozdov (Forest Law Enforcement Governance and Trade, FLEGT) določa vzpostavitev sheme izdajanja dovoljenj za vstop na EU trg le za proizvode iz lesa, ki je bil posekan v skladu z zakonodajo države proizvajalke.⁴ Orodja kot je FLEGT igrajo pomembno vlogo pri izboljšanje upravljanja gozdov, ki je predpogoj za boj proti deforestaciji. Ključno delo pri varovanju tropskih gozdov se opravi v državi proizvajalki. Zato mora pri oblikovanju sporazumov za boj proti krčenju gozdov EU uporabiti vključujoč pristop, ki je jedro sporazumov o prostovoljnem partnerstvu. FLEGT je v uredbo vključen in okrepljen.

³ Earthsight, angleška nevladna organizacija, je v številnih primerih razkrila, kako so certifikati, ki sta jih izdajali dve izmed vodilnih certifikacijskih shem na področju lesa in lesnih izdelkov, Forest Stewardship Council (FSC) in Programme for Endorsement of Forest Certification (PEFC), omogočali promet v EU z lesom, ki ni bil skladen z EUTR.

⁴ Iz FLEGT izhaja Evropska uredba o trgovanju z lesom (EU Timber Regulation, EUTR), ki prepoveduje uvoz in trgovanje z nelegalno posekanim lesom in lesnimi izdelki v EU. Od »prvega ponudnika« lesa in lesnih proizvodov na trgu EU zahteva, da opravi dolžno skrbnost, od trgovcev, ki se trgujejo z lesnimi proizvodi po prvi prodaji, pa da vodijo evidenco, ki omogoča sledljivost dobavnih verig.

/ **Potencialne vrzeli in nejasnosti, ki jih je treba razčistiti:**

Problematične definicije: Opredelitev gozda izrecno ne razlikuje med primarnimi gozdovi in nasadi dreves, kar pomeni, da sprememba gozda v nasad dreves potencialno ni obravnavana kot deforestacija. Tudi definicija degradacije gozda je tako nejasna, da bo v veliki meri neuporabna. Zato obstaja tveganje, da vsi dejavniki, ki povzročajo degradacijo gozda, kot je prekomerno pridobivanje lesa iz gozdov, ne bodo upoštevani pod definicijo.

Izjeme za mala in srednja podjetja: Čeprav uredba od zavezancev zahteva, da zbirajo informacije, izvedejo oceno tveganja in sprejmejo ukrepe za zmanjšanje tveganja, uvozno-izvoznim podjetjem, ki spadajo v kategorijo malih in srednjih podjetij, ni treba vsako leto javno poročati o sistemu dolžne skrbnosti. To bi lahko povzročilo hude vrzeli, saj v EU 99 odstotkov podjetij spada med mala in srednja podjetja.⁵

Nejasna in nepopolna ocena tveganja države proizvajalke: Uredba predvideva primerjavo držav (benchmarking) na podlagi kriterija stopnje deforestacije in razdelitev držav v dve skupini: tiste z visokim tveganjem in tiste z nizkim tveganjem za deforestacijo ter degradacijo gozdov. V oceni bodo upoštevani dejavniki kot so stopnja krčenja gozdov, trendi proizvodnje blaga, nacionalni pravni okviri v državah proizvajalkah in, ali so emisije iz rabe zemljišč vključene v emisijske kvote države. Predlog pa ne omenja mednarodnih standardov o pravicah do lastništva, svobodnega, predhodnega in informiranega soglasja (ang. Free, Prior and Informed Consent, FPIC), transparentnosti ali koristi za skupnosti. Država proizvajalka bi bila tako lahko opredeljena kot država z nizkim tveganjem za deforestacijo, kljub temu da bi šlo za državo z visokim tveganjem za kršitve zemljiških pravic. Hkrati ni jasno ali se bo ocena tveganja izvajala na nacionalni ali lokalni ravni in ali se bo izvajala po posameznih vrstah blaga. Ker bodo podjetja za uvoz blaga iz držav z nizkim tveganjem morala opraviti le t.i poenostavljen sistem dolžne skrbnosti, to odpira vrata »pranju« blaga iz držav z visokim tveganjem prek držav z nizkim tveganjem.

Sporazumi z državami proizvajalkami za zagotavljanje skladnosti z uredbo: Predvideno je sodelovanje z državami proizvajalkami pri razvoju partnerstev za skupno reševanje problema. Med načini sodelovanja uredba izpostavlja strukturiran dialog, podporne ukrepe in dogovore, ki izhajajo iz obstoječih ali novih sporazumov. Vendar pa so v uredbi tovrstna partnerstva opisana preveč nejasno, da bi bilo mogoče določiti, kakšna bodo. Da bi bila učinkovita, bi morala vključevati tržne spodbude in podporo lokalnim virom za preživetje ter konkretne spremembe, ki se bodo odvile v državi. Razviti jih je treba v procesu z vsemi zainteresiranimi stranmi - staroselskim prebivalstvom in lokalnimi skupnostmi ter civilno družbo držav proizvajalk.

Pozen datum: Dostop na trg EU bo zavržen blagu in proizvodom povezanim z deforestacijo in degradacijo gozdov do katere je prišlo po 30. decembru 2020. To je pet let pozneje od datuma, ki ga je predlagal Evropski parlament.

⁵ Malo podjetje: do 50 zaposlenih, letni promet do 100 milijonov evrov. Srednje podjetje: do 250 zaposlenih, letni promet do 50 milijonov evrov.

/ Vrzeli, ki jih je treba odpraviti:

1. Temeljni vzroki za uničevanje gozdov

Uredba spregleda temeljne vzroke za deforestacijo in degradacijo gozdov. Njen cilj sicer ni končanje svetovne deforestacije, ampak le prispevek k zmanjšanju izsekavanja in uničevanja gozdov v povezavi z blagom, ki ga trošimo v EU. A EU se proti uničevanju svetovnih gozdov ne more boriti le z ukrepi na strani povpraševanja. Tako ozek cilj dejansko pomeni, da bo uredba spodbudila nastanek ločenih dobavnih verig: »čisto« blago se bo uvozilo v Unijo, ostalo pa v druge dele sveta. Uredba prav tako ne predvideva zadostne podpore malim kmetom,⁶ da bi kmetovali brez (nadaljnega) uničevanja gozdov. Če bo EU na cedilu pustila malega kmeta, se bo ta prisiljen preživljati s prodajo blaga na manj reguliranih trgih. To ne bo zmanjšalo krčenja gozdov, le premaknilo ga bo v bilanco nekoga drugega.

Potrebno je:

- Vključiti elemente, ki bodo zagotavljali, da se bodo v državah proizvajalkah odpravljali temeljni vzroki uničevanja gozdov, slabo upravljanje z gozdovi in izkoriščevalski modeli proizvodnje.
- Dodati ukrepe⁷ za zmanjšanje povpraševanja EU po kmetijskih surovinah, ki so gonilna sila krčenja gozdov. Porabo mesa in predelane hrane v EU je potrebno drastično zmanjšati ter prepovedati uporabo hrane za pridelavo biogoriv.⁸
- Dodati ukrepe za preoblikovanje sistema kmetijske proizvodnje in nujnost prehoda na trajnostno, z okoljskimi omejitvami skladno, kmetijstvo: zavezujočo zakonodajo in spodbude za prehod intenzivnega kmetijskega sektorja k agroekologiji in skupnostnem upravljanju z gozdovi.
- Vključiti ukrepe, ki bi od podjetij (kot del sistema dolžne skrbnosti) zahtevali prizadevanja za podporo malim kmetom pri izpolnjevanju zahtev.

2. Človekove pravice

Nevladne organizacije smo se v procesu oblikovanja zakonodaje večkrat zavzele za to, da morajo podjetja spoštovati mednarodno priznane človekove pravice in zagotoviti zaščito staroselskih prebivalcev in lokalnih skupnosti, ki so najboljši varuhi svojih gozdov. Kljub veljavi univerzalne deklaracije o človekovih pravicah, so dobavne verige blaga prežete s kršitvami človekovih in delavskih pravic.⁹ A Komisija je določila, da morajo podjetja delovati le v skladu z nacionalno zakonodajo, ki velja v državi proizvajalki.

⁶ Več kot 70 % svetovne kave in kakava ter približno 40 % palmovega olja proizvedejo mali kmetje.

⁷ Učinkovit ukrep bi bil dodajanje soje na seznam surovin za biogoriva z visokim tveganjem za ILUC (Indirect Land Use Change, Neposredne spremembe rabe zemljišč), da se zagotovi, da se prispevek sojinoga biogoriva k ciljem obnovljive energije RED najkasneje do konca leta 2030 zniža na 0 %.

⁸ V Evropski uniji narašča raba biogoriv, ki so v večji meri sestavljena iz rastlinskih olj. Proizvodnja biodizla temelji na uvoženih surovinah, v največji meri na palmovem olju. Leta 2009 je bilo za proizvodnjo biodizla porabljen četrtina uvoženega palmovega olja, deset let kasneje pa je bilo za avtomobile v EU namenjenega že več kot polovica uvoza te surovine.

⁹ Zasužnjevanje delavcev, prisilno delo, nezdravo delovno okolje, otroško delo, prepoved sindikalnega združevanja; na širši ravni pa kraja zemlje, uničevanje lokalnega okolja, onemogočanje samozadostnosti in nasilje nad varuhi okolja.

Sprejem zakonodaje na področju na področju obvezne dolžne skrbnosti na področju okolja in človekovih pravic v okviru dobavnih verig izdelkov, ki so naprodaj v EU, se zamika v leto 2022.¹⁰

Zato je še toliko bolj ključno, da zakonodaja na področju uvožene deforestacije vključuje tudi zaščito človekovih pravic. Varovanje okolja in človekovih pravic sta dve plati iste zgodbe.

Potrebno je:

- V uredbo vključiti obveznost vseh podjetij, da spoštujejo mednarodno priznane človekove in delavske pravice, podnebje in okolje.
- Sprejeti ukrepe za zaustavitev kraje staroselske zemlje. Nasilje, razlastitev in razseljevanje staroselskih prebivalcev in lokalnih skupnosti, se bo brez spoštovanja mednarodnih zakonov o človekovih pravicah nadaljevalo. EU mora okrepiti prizadevanja za pregon teh kaznivih dejanj.
- Prizadetim strankam omogočiti, da pravico iščejo na sodiščih v EU. Potrebno je vzpostaviti pravne podlage za možnost tožbe podjetij in korporacij na nacionalnih sodiščih znotraj EU.
- Osredotočiti se na problem moči multinacionalk v prehranskih verigah in njihovih uničujočih in izkoriščevalskih praks.

3. Finančne institucije

Evropske finančne institucije, ki financirajo uničevanje gozdov v vrednosti več milijard evrov, so iz uredbe izpuščene in še naprej ne bodo odgovarjale za škodo, ki jo povzročijo s svojimi naložbami. Tudi ko so vodilni finančniki soočeni z jasnimi dokazi o kršitvah človekovih pravic in uničevanju gozdov s strani prejemnikov naložb ali posojiljemalcev, ne pride do sprememb. Njihova posojila in naložbe imajo uničujoč vpliv na svetovne gozdove in skupnosti, ki tam živijo.

Potrebno je:

- Onemogočiti financiranje pustošenja tropskih gozdov in drugih ekosistemov z uporabo izkoriščevalskih praks, vključno z otroškim delom, in dodati stroge sankcije za vpletene korporacije in njihove financerje.

4. Ostali ekosistemi

Za pridelavo surovin za izdelke, ki se uvažajo v EU, se uničujejo tudi drugi ekosistemi, kot so travišča (vključno s tropskimi travišči ali savanami), mokrišča, šotišča in mangrovi. Ti zagotavljajo preživetje lokalnim in staroselskim skupnostim, so habitati za nešteto vrst in igrajo pomembno vlogo pri spopadanju s podnebno krizo. Ker se uredba ozko osredotoča le na sekanje gozdov, obstaja upravičen strah, da

¹⁰ Predlog naj bi Komisija objavila že v sredini letošnjega leta, a je zdaj napovedala zamik v marec 2021. K ureditvi odgovornosti ponudnikov blaga in izdelkov za spoštovanje človekovih pravic in okolja jo je pozvalo več kot pol milijona prebivalcev EU. Evropski parlament je sprejel resolucijo, s katero je pozval Komisijo, naj sprejme ambiciozno zakonodajo na tem področju.

se bo težišče uničevanja, ki ga napaja evropska prekomerna poraba, (še dodatno) premaknilo na ostale ekosisteme.

Jasne so povezave med potrošnjo v EU, zlasti soje in govejega mesa, ter uničevanjem travnišč, kot sta Cerrado v Braziliji ter Chaco v Argentini in Paragvaju. Na letni ravni pridelava soje za uvoz v EU povzroči približno 89.000 hektarjev uničenih gozdov, 31 % vse uvožene deforestacije v EU pa gre na račun soje (več kot 80 % soje se v EU uporabi za krmo živali).¹¹ Približno 70 % uničevanja gozdov, povezanega z uvozom soje v EU, je zgoščenih v brazilskem Cerradu. Cerrado je gozdnata tropska savana, znana tudi pod imenom „na glavo obrnjen gozd“, saj je njen koreninski sistem ogromen in shranjuje približno 13,7 milijarde ton ogljikovega dioksida.¹² Da so naredili prostor za sojo in pašo goveda, so posekali že polovico Cerrada (ozemlje v skupni velikosti Francije, Nemčije, Belgije in Nizozemske).

Potrebno je:

- V uredbo vključiti tudi ostale ekosisteme, ki trpijo zaradi evropske potrošnje. Sicer je predvidena revizija po dveh letih v zvezi z vključitvijo ostalih ekosistemov, a v Focusu menimo, da bi Komisija ostale ekosisteme morala vključiti že od začetka.

5. Obseg blaga

Uredba izpušča nekatere ključne proizvode, na prvem mestu gumo, kljub uničujočim vplivom, ki jih ima na gozdove in ljudi v jugovzhodni Aziji in Afriki. Ne vključuje niti predelanega govejega mesa¹¹ in v celoti izpušča perutninsko in svinjsko meso ter koruzo.

EU igra osrednjo vlogo v svetovni dobavni verigi gume: približno četrtnina proizvodnje svetovnega kavčuka konča na trgih v EU.¹⁴ S povečanjem povpraševanja po izdelkih iz gume, predvsem po avtomobilskih pnevmatikah,¹² je pričakovati še večje uničenje gozdov zaradi pridelave kavčuka.¹³ Glede na to, da svetovne cene gume vztrajno naraščajo in da se bo povpraševanje po izdelkih na osnovi gume po napovedih znatno povečalo, v prihodnjih letih pričakujemo uničujoč nov val krčenja tropskih gozdov, povezanih z gumo.

Potrebno je:

- Dopolniti seznam blaga v skladu z objektivnimi in znanstveno utemeljenimi merili. Vključevati mora vse dobrine, ki so povezane z deforestacijo in degradacijo gozdov ter spremembo namena rabe in degradacijo ostalih ekosistemov. Vključevati mora celotno blago iz evropskega seznama blaga z visokim tveganjem za vpliv na gozd in ekosisteme (Forest and ecosystem-risk commodities, FERC) in predvideti možnost rednega pregledovanja in dodajanja blaga na seznam.

¹¹ EU je za ZDA in Združenim kraljestvom tretji največji uvoznik predelane govedine.

¹² Pet od šestih največjih svetovnih družb za proizvodnjo gume in pnevmatik (Bridgestone, Continental, Goodyear, Michelin in Pirelli) ima sedeže ali pomembne izpostave v EU.

¹³ Guma ni bila vključena zaradi podatkov iz presoje vplivov na okolje, a izkazalo se je, da so bili podatki pomanjkljivi in da ima pridelava kavčuka za gumo precej večji vpliv na uničevanje gozdov, kot je pisalo v dokumentu Komisije.

Končne opombe

I Suspect timber firms lobby for certified wood 'green lane' in draft EU anti-deforestation law: <https://www.earthsi-ght.org.uk/news/blog-suspect-timber-firms-lobby-for-certified-wood-green-lane-in-draft-eu-anti-deforestation-law>

II Oilseeds and protein crops balance sheets: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/facts-and-figures/markets/overviews/balance-sheets-sector/oilseeds-and-protein-crops_en

III EU Makes Unprecedented Move: No More Illegal OR Legal Deforestation for EU Products: <https://www.mightyearth.org/2021/11/17/eu-makes-unprecedented-move-no-more-illegal-or-legal-deforestation-for-eu-products/>

IV Studies on EU action to combat deforestation and palm oil: https://ec.europa.eu/environment/forests/studies_EUaction_deforestation_palm_oil.htm

Dodatne informacije: Nina Tome, nina@focus.si